Hakemli - Araştırma Makalesi/Peer Reviewed - Research Article

1951 MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN CENEVRE SÖZLEŞMESİ'NİN MÜLTECİ TANIMI, GERİ GÖNDERME YASAĞI VE STATÜNÜN SONA ERMESİ HÜKÜMLERİNİN İNCELEMESİ

AN ANALYSIS OF THE PROVISIONS ON THE DEFINITION OF A REFUGEE, THE PROHIBITION OF REFOULEMENT AND THE CESSATION OF REFUGEE STATUS IN THE 1951 GENEVA CONVENTION RELATING TO THE STATUS OF REFUGEES

Dr. Öğr. Üyesi Ali Said ÇİMEN*

ÖZET

Makale, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin mülteci tanımı, geri gönderme yasağı ve mülteci statüsünün sona ermesi hükümlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Mülteci tanımı bakımından, Sözleşme'deki unsurları ortaya koyulmaktadır. Sözleşme ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü'ndeki (1967 Protokolü) tanımın yeterliliği tartışılmakta; Yabancılar ve Uluslararası Koruma

* Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ABD., e-posta: alisaidcimen@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1520-4412.

Makale Geliş Tarihi: 19.06.2026
Makale Kabul Tarihi: 22.09.2026

⇛ **Atıf Şekli:** Ali Said Çimen, "1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin Mülteci Tanımı, Geri Gönderme Yasağı ve Statünün Sona Ermesi Hükümlerinin İncelemesi", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21/2 (2026): 1111–1149, https://doi.org/10.58820/eruhfd.1974796

⇛ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) Lisansı ile lisanslanmıştır.



Kanunu'nda (YUKK) yer alan statülerin söz konusu tanımla ilişkisi incelenmektedir.

Geri göndermeme ilkesine ilişkin, Sözleşme'deki kuralın lafzı ve konumu bakımından analiz edilmesinin ardından ilkenin uluslararası teamül hukukundaki ve giderek *jus cogens* niteliğine yaklaşan statüsü değerlendirilmektedir. Geri gönderme yasağıyla işkence yasağı ve yaşam hakkı arasındaki ilişki, *erga omnes* yükümlülüğüne dönüşmesi bağlamında ele alınmaktadır. YUKK'taki geri göndermeme düzenlemesi, güvenli üçüncü ülke kavramıyla kurulan ilişki ve geçici koruma altındaki kişilerin sınır dışı edilmesine ilişkin hükümler incelenmektedir.

Mülteci statüsünün sona ermesi bakımından, Sözleşme'deki sona erme sebepleri çözümlenmektedir. Gönüllü geri dönüş hükümleri, korumanın sürdürülmesi hükümleri, YUKK'taki sona erme ve iptal hükümlerinin mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerine etkisi değerlendirilmektedir. Sonuç bölümünde, Sözleşme'nin kolonyal kökenleri ve Avrupa merkezli tasarımı dikkate alınarak, Türkiye'nin coğrafi sınırlaması, geçici koruma uygulaması ve AB işbirliği mekanizmaları bağlamında, hem uluslararası hem de ulusal düzeyde mülteci tanımı, geri gönderme yasağı ve statünün sona ermesi alanlarında öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Geri Gönderme Yasağı, Mülteci Statüsü.

ABSTRACT

The article aims to examine the provisions of the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees regarding the definition of a refugee, the prohibition of refoulement, and the cessation of refugee status. With regard to the definition of a refugee, after outlining the elements set forth in the Convention, the adequacy of the definition contained in the Convention and The 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees (the 1967 Protocol) is discussed; the relationship between the statuses outlined in The Law on Foreigners and International Protection (YUKK) and this definition is examined.

With regard to the principle of non-refoulement, following an analysis of the relevant provision in the Convention, the principle's status under customary international law—and its evolving status as a norm increasingly approaching *jus cogens*—is assessed. The relationship between the prohibition of refoulement and the prohibition of torture and the right to life is discussed in terms of its transformation into an

obligation *erga omnes*. The provisions on non-refoulement in YUKK, their relationship with the concept of a safe third country, and the provisions regarding the deportation of persons under temporary protection are examined.

With regard to the cessation of refugee status, the grounds for cessation set out in the Convention are examined. The provisions on voluntary return, the provisions on the continuation of protection, and the impact of the provisions on cessation and revocation in the YUKK on refugee, conditional refugee and subsidiary protection statuses are assessed. In the conclusion, taking into account the Convention's colonial origins and its Eurocentric design, recommendations are developed at both the international and national levels regarding the definition of a refugee, the prohibition of refoulement and the cessation of status, within the context of Turkey's geographical limitations, the application of temporary protection and EU cooperation mechanisms.

Keywords: The 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees, The 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees, The Law on Foreigners and International Protection, The Principle of Non-Refoulement, Refugee Status.

EXTENDED ABSTRACT

International refugee law has emerged as a key area on the United Nations' agenda, particularly in the wake of the mass population movements and severe human rights violations that occurred after World War II. Against this background, the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees serves as the cornerstone of refugee law. The 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees (1951 Convention), on the one hand, sets forth in detail the conditions for the recognition of refugee status and the rights afforded to refugees, while on the other hand, it establishes the criteria under which refugee status may cease, thereby defining both the starting and ending points of the international protection regime. This normative framework governing the legal status of refugees, together with the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees, has constituted the backbone of the global refugee regime that continues to this day; from Turkey's perspective, it has played a directly decisive role in shaping national legislation, particularly Law No. 6458 on Foreigners and International Protection (YUKK).

Turkey signed the Geneva Convention Relating to the Status of Refugees on August 24, 1951, ratified it through the Act of Approval No. 359 dated August 29, 1961, and incorporated the official Turkish

translation of the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees into domestic law by publishing it in the Official Gazette No. 10898 dated September 5, 1961. At the same time, Turkey entered a reservation stating that no provision of the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees may be interpreted as granting refugees rights exceeding those enjoyed by Turkish citizens; and, through a declaration of geographical limitation regarding Article 1, has restricted the application of the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees to persons who became refugees as a result of events occurring in Europe. This situation not only leads to a de facto narrowing of the definition of "refugee" as it applies to Turkey but also, due to the continuation of the geographical limitation, results in a significant restriction on the practical application of the Convention's universal protection regime. It is evident that the statuses of refugee, conditional refugee, and subsidiary protection, as regulated in the Law on Foreigners and International Protection, reflect, on the one hand, an effort to align with the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees, while on the other hand, they reflect the dual structure arising from the continued application of the geographical limitation.

This article aims to examine the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees through three main themes: the definition of a refugee, the prohibition of refoulement, and the cessation of refugee status. First, within the framework of Article 1A(2) of the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees, the constituent elements of refugee status, such as "well-founded fear," "grounds of persecution," and "a particular social group" will be addressed; particular attention will be paid to issues such as domestic violence, links to terrorism, and the use of child soldiers. Subsequently, the prohibition on refoulement, as set forth in Article 33 of the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees, will be examined from the perspective of human rights law—including its treaty-based framework and its relationship to the prohibition on torture and the right to life, its status under customary international law, and its *erga omnes* character. Finally, the cessation provisions set forth in Article 1C of the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees will be analyzed to demonstrate how these provisions have been transposed into the Law on Foreigners and International Protection.

In terms of methodology, this study adopts a doctrinal and normative legal approach; it examines the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees, the 1967 Protocol Relating to the Status of

Refugees, United Nations instruments, UNHCR documents, and national legislation through doctrinal and textual analysis. In addition, the study discusses problem areas and proposed solutions regarding the definition of a refugee, the prohibition of refoulement, and the cessation of refugee status. Thus, in light of Turkey's geographical location, historical experience with migration, and current mass asylum movements, the study assesses the extent to which the normative framework established by the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees has been internalized and identifies the remaining legal and practical shortcomings.

GİRİŞ

Uluslararası mülteci hukuku, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan kitlesel nüfus hareketleri ve ağır insan hakları ihlallerinin etkisiyle, Birleşmiş Milletler'in (BM) gündeminde temel bir alan olarak şekillenmiş; bu süreçte 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951 Sözleşmesi), mülteci hukukunun temel belgesidir.[1] 1951 Sözleşmesi, bir yandan mülteci statüsünün tanınmasına ilişkin koşulları ve mültecilerin yararlanacağı hakları ayrıntılı biçimde düzenlerken, diğer yandan mülteci statüsünün hangi hallerde sona ereceğine dair ölçütleri de belirleyerek uluslararası koruma rejiminin hem başlangıç hem de bitiş noktalarını normatif olarak tanımlamaktadır.[2] Mültecilerin hukuki statüsünü konu alan bu normatif çerçeve, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü (1967 Protokolü) ile birlikte günümüze kadar uzanan küresel mülteci rejiminin omurgasını oluşturmuş; Türkiye bakımından ise 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu[3] (YUKK) başta olmak üzere ulusal mevzuatın şekillenmesinde doğrudan belirleyici rol oynamıştır.[4]

---

1 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-relating-status-refugees; Neva Övünç Öztürk, "1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme çerçevesinde mülteci statüsünün sona ermesine yönelik ölçütlerin incelenmesi ve Türk Hukuku üzerindeki yansımalarının değerlendirilmesi".*Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65/2, (2016): 394-398.

2 Öztürk, "değerlendirme",394-398.

3 Resmi Gazete, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu",(Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm.

4 UNHCR,"The 1951 Refugee Convention and 1967 Protocol relating to the Status of Refugees"; Nasıh Sarp Ergüven ve Beyza Özturanlı, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye".*Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65/4, (2013): 1010-1015.

Türkiye, 24 Ağustos 1951 tarihinde 1951 Sözleşmesi'ni imzalamış, 29 Ağustos 1961 tarihli ve 359 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile onaylamış ve 1951 Sözleşmesi'nin resmi Türkçe metnini 5 Eylül 1961 tarihli ve 10898 sayılı Resmi Gazete'de yayımlamak suretiyle iç hukuka dahil etmiştir.[5] Aynı zamanda Türkiye, 1951 Sözleşmesi'nin hiçbir hükmünün mültecilere Türk vatandaşlarının sahip olduğu haklardan daha geniş haklar tanıdığı şeklinde yorumlanamayacağı yönünde bir çekince koymuş; ayrıca madde 1'e ilişkin coğrafi sınırlama beyanı yoluyla 1951 Sözleşmesi'nin uygulanmasını Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda mülteci olan kişilerle sınırlamıştır.[6] Bu durum, hem mülteci tanımının Türkiye bakımından fiilen daralmasına yol açmakta hem de coğrafi sınırlamanın sürdürülmesi nedeniyle 1951 Sözleşmesi'nin "evrensel" koruma iddiasının devlet pratiğinde önemli ölçüde sınırlanmasına neden olmaktadır.[7] YUKK'da düzenlenen mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerinin, bir yandan 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ile uyum arayışını, diğer yandan coğrafi sınırlamanın devamı sebebiyle ortaya çıkan ikili yapıyı yansıttığı görülmektedir.[8]

Bu makale, 1951 Sözleşmesi'ni üç eksen üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır: mülteci tanımı, geri gönderme yasağı ve mülteci statüsünün sona ermesi. Öncelikle 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesi çerçevesinde "haklı korku", "zulüm nedenleri" ve "belirli bir sosyal grup" gibi unsurlar ele alınacak; aile içi şiddet, terör bağlantısı ve çocuk askerlik gibi alanlar değerlendirilecektir.[9] Ardından 1951 Sözleşmesi'nin 33.

---

5 Resmi Gazete,"Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında Kanun",(Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf.

6 Resmi Gazete,"Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında Kanun".

7 Göç Araştırmaları Derneği, "70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://gocarastirmalaridernegi.org/wp-content/uploads/Cenevre-Sozlesme-70.-Yil.pdf 9-13.

8 AIDA, "Country Report Türkiye", (Erişim Tarihi 07.06.2026) ,https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDATR_2024update.pdf, 83.

9 İlknur Güngördü, "Cenevre Sözleşmesi (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme ve AİHS Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi, 2023), 15-22; Ayşem Biriz Karaçay, "Who is a

maddesinde düzenlenen geri gönderme yasağı, hem sözleşmesel bağlamı hem de işkence yasağı ve yaşam hakkı ile ilişkisi temelinde, *non-refoulement* ilkesinin teamül hukukundaki ve *erga omnes partes* niteliği dahil olmak üzere, insan hakları hukuku perspektifiyle incelenecektir.[10] Son olarak 1951 Sözleşmesi'nin 1C maddesinde yer alan sona erme hükümleri analiz edilerek, bu hükümlerin YUKK'a nasıl aktarıldığı ortaya konulacaktır.[11]

Çalışma, yöntem bakımından normatif bir yaklaşım benimsemekte; 1951 Sözleşmesi, 1967 Protokolü, BM ve UNHCR belgeleri ve ulusal mevzuat metin analizi yoluyla incelemektedir.[12] Bunun yanında mülteci tanımı, geri gönderme yasağı ve statünün sona ermesi alanlarında ortaya çıkan sorun alanları ve çözüm önerileri tartışılacaktır.[13] Böylece, Türkiye'nin coğrafi konumu, tarihsel göç deneyimi ve güncel kitlesel sığınma hareketleri karşısında, 1951 Sözleşmesi'nin öngördüğü normatif

Refugee?: A Critical Assessment of the 1951 Geneva Convention".*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, (2023): 178.

10 Güngördü, "Geri Göndermeme İlkesi", 25-35; UNHCR, "Access to Territory and Non-Refoulement", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/access-territory-and-non-refoulement; Pavitra Khaitan ve Jvalita Krishan, "The Obligation of Non-Refoulement and Its Erga Omnes Partes Character".*Harvard International Law Journal Online,*(Erişim Tarihi 07.06.2026), https://journals.law.harvard.edu/ilj/2022/12/the-obligation-of-non-refoulement-and-its-erga-omnes-partes-character/.

11 Joan Fitzpatrick ve Rafael Bonoan, "Cessation of Refugee Protection", içinde *Refugee Protection in International Law*, ed. Erika Feller, Volker Türk, Franches Nicholson, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 491-544; Marissa E. Cwik, "Forced to Flee and Forced to Repatriate? How the Cessation Clause of Article 1C(5) and (6) of the 1951 Refugee Convention Operates in International Law and Practice".*Vanderbilt of Transnational Law*, 44/3(2011): 711-743; EUAA, "EASO Practical Guide on the Application of Cessation Clauses", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/Practical-guide-cessation-clauses.pdf, 8-24; Öztürk, "Değerlendirme", 403-406.

12 Ergüven ve Özturanlı, "Mülteci Hukuku", 1015-1020; İzmir Barosu, "Mülteci Hukuku Rehberi 2020", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfdosya/adli-yardim-alaninda-calisan-avukatlar-icin-multeci-hukuku-rehberi2020620184351294.pdf, 11-18.

13 Özlem Gürakar Skribeland, "Turkish Council of State's Engagement with International Refugee Law in Cases Involving Non-Europan Refugees".*International Journal of Refugee Law*, 36/4(2024): 425-438; Ayşe Dicle Ergin ve Yiğit Kader, "Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Rejiminde Geçicilik Unsuru: Geçici Olan Nedir?".*İnsan Hakları Yıllığı*, 42/2 (2025): 115-118.

çerçevenin ne ölçüde içselleştirildiği ve hangi noktalarda eksiklikler bulunduğu bütüncül biçimde ortaya konulmaya çalışılacaktır.[14]

I. 1951 SÖZLEŞMESİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE NORMATİF ÇERÇEVE

Uluslararası mülteci hukuku, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan kitlesel yerinden edilme olgusunun uluslararası toplum bakımından kalıcı bir hukuki rejim ihtiyacını görünür kılmasıyla şekillenmiş; bu süreçte 1951 Sözleşmesi, mülteci hukukunun temel referans metni hâline gelmiştir. BM sistemi içinde mültecilere ilişkin dağınık koruma araçlarının tek bir çerçevede toplanması düşüncesi, hem İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) ayrım gözetmeksizin temel haklardan yararlanma anlayışından hem de mülteci sorununun devletler arasında iş birliği olmaksızın çözülemeyeceği kabulünden beslenmiştir. Bu bağlamda 1951 Sözleşmesi, daha önceki düzenlemeleri bir araya getirip genişleten ve mülteci statüsünü tanım, haklar, yükümlülükler ve sona erme sebepleri bakımından sistematik biçimde kodifiye eden bir metin olarak ortaya çıkmıştır.

1951 Sözleşmesi, BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1950 tarihli 429 (V) sayılı kararı sonrasında hazırlanmış, 28 Temmuz 1951'de kabul edilerek imzaya açılmış ve 22 Nisan 1954'te yürürlüğe girmiştir.[15] Normatif bakımdan metnin en belirgin özelliği, mülteci korumasını yalnızca insani bir yardım alanı olarak değil, aynı zamanda hak temelli bir uluslararası hukuk kategorisi olarak kurmasıdır. Nitekim 1951 Sözleşmesi'nin başlangıç kısmında, mültecilerin temel hak ve özgürlüklerden mümkün olduğunca geniş yararlanmasının amaçlandığı açıkça ifade edilmekte; bu yaklaşım sonraki maddelerde medeni statü, mahkemelere erişim, çalışma, eğitim, sosyal yardım, seyahat belgesi ve sınır dışı etmeye karşı güvenceler gibi alanlarda somutlaştırılmaktadır.

Bununla birlikte 1951 Sözleşmesi ilk kabul edildiğinde evrensel kapsamlı bir koruma rejimi kurmamış, tarihsel ve coğrafi sınırlamalar içeren bir yapı benimsemiştir. 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin A(2)

[14] Göç Araştırmaları Derneği,"70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi".

[15] UNHCR,"The 1951 Refugee Convention and 1967 Protocol relating to the Status of Refugees".

bendine göre mülteci statüsü, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" sonucunda, ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm görme konusunda haklı korku taşıyan kişiler bakımından öngörülmüş; aynı maddenin B fıkrası ise taraf devletlere bu olayları yalnızca Avrupa'da meydana gelen olaylarla sınırlı yorumlama imkanı tanımıştır. Bu nedenle 1951 Sözleşmesi'nin ilk hali, savaş sonrası Avrupa bağlamının ürünüdür; koruma rejimi sonraki dönemde küreselleşmiş olsa da metnin kuruluş mantığında Avrupa merkezli tarihsel tecrübenin belirleyici olduğu vurgulanmalıdır.[16]

Söz konusu sınırlı yapı, 1967 Protokolü ile önemli ölçüde aşılmıştır.[17] 1951 Sözleşmesi başlangıçta yalnızca 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olayların mağdurlarını kapsamakta iken, sonraki yıllarda ortaya çıkan yeni mülteci hareketleri karşısında bu tarihsel sınırlamanın sürdürülebilir olmadığı anlaşılmış; bunun üzerine 1967 Protokolü ile zamansal sınırlama kaldırılmış ve 1951 Sözleşmesi hükümlerinin sonraki olaylara da uygulanmasının yolu açılmıştır. Ancak 1967 Protokolü, devletlere daha önce ileri sürdükleri coğrafi sınırlamayı sürdürme imkanı tanıdığından, bazı devletlerde –Türkiye örneğinde olduğu gibi– 1951 Sözleşmesi'nin uygulanmasında ikili bir yapı varlığını korumuştur.[18]

Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne katılımı bu ikili yapının en çarpıcı örneklerinden birini teşkil etmektedir. Türkiye, 1951 Sözleşmesi'ni 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve onay belgelerini 30 Mart 1962 tarihinde BM Genel Sekreterliği'ne tevdi etmiştir. Türkiye aynı zamanda, 1951 Sözleşmesi'nin hiçbir hükmünün mültecilere Türk vatandaşlarının sahip olduğu haklardan daha geniş haklar tanıdığı şeklinde yorumlanamayacağı yönünde bir çekince koymuş ve 1. madde bakımından coğrafi sınırlama beyanı ileri sürerek 1951 Sözleşmesi'nin uygulanmasını "Avrupa'da meydana gelen olaylar" nedeniyle mülteci olan kişilerle sınırlandırmıştır. Bu durum, Türk hukukunda "mülteci" statüsünün teknik olarak yalnızca Avrupa'dan gelenlerle sınırlı kalmasına yol açmakta; Avrupa dışından gelen uluslararası koruma talep sahipleri için ise sonraki dönemde, özellikle 6458 sayılı YUKK ile birlikte farklı statü katego-

16 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees".

17 UNHCR,"The 1951 Refugee Convention and 1967 Protocol relating to the Status of Refugees".

18 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", 3-4.

rilerinin (şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma) geliştirilmesini gerektirmektedir.[19]

1951 Sözleşmesi'nin normatif çerçevesi yalnızca mülteci tanımından ibaret değildir; metin, mülteci statüsünün kazanılmasını, korunmasını ve sona ermesini bir bütün halinde düzenlemektedir. 1. madde, bir yandan mülteci tanımını ve kapsamını çizerken, diğer yandan 1C bendinde korumanın sona erme sebeplerini, 1D-1F hükümlerinde ise kapsam dışında kalma hallerini düzenlemektedir.[20] Bunu izleyen hükümler, ayrımcılık yasağı, din özgürlüğü, kişisel statü, mülkiyet, çalışma, dernek kurma, eğitim, sosyal yardım, idari belgeler, seyahat özgürlüğü, yasa dışı giriş nedeniyle cezalandırmama, sınır dışı etme usulü ve geri göndermeme ilkesi gibi alanlarda mültecilere uygulanacak asgari ve kimi durumlarda vatandaşlığa yaklaşan koruma standartlarını ortaya koymaktadır.[21] Bu sistematik yapı, 1951 Sözleşmesi'ni yalnızca tanımsal bir metin olmaktan çıkarıp, mülteci koruma rejiminin çok katmanlı bir belge haline getirmektedir.[22]

Normatif bütünlük açısından özellikle 31, 32 ve 33. maddeler dikkat çekicidir. 31. madde, hayatı veya özgürlüğü tehdit altında olduğu bir ülkeden doğrudan gelen mültecilerin ülkeye yasadışı girişleri veya kalışları sebebiyle cezalandırılmamasını öngörmekte; 32. madde, ülkede yasal olarak bulunan mültecilerin ancak ulusal güvenlik veya kamu düzeni sebepleriyle ve usule uygun kararlarla sınır dışı edilebileceğini kabul etmektedir. 33. madde ise hiçbir taraf devletin bir mülteciyi "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri" nedeniyle hayatı ya da özgürlüğünün tehdit altında olacağı ülkelere her ne suretle olursa olsun geri göndermeyeceğini veya iade etmeyeceğini düzenleyerek 1951 Sözleşmesi'nin koruyucu çekirdeğini oluşturmaktadır.[23] Mülteci tanımı, statüye bağlı haklar ve geri gönderme güvenceleri 1951 Sözleşmesi'nde birbirinden kopuk üç ayrı alan olarak değil; tek bir koruma mantığının tamamlayıcı parçaları olarak kurgulanmıştır.[24]

---

19 AIDA,"Country Report Türkiye", 25.

20 Sibel Safi, Mülteci Hukuku, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, (İstanbul: Legal Yayınları, 2023), 340, 357.

21 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", 3-12.

22 Öztürk, "Değerlendirme", 395.

23 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 33, 12.

24 Fitzpatrick ve Bonoan, "Cessation of Refugee Protection", 491-493.

Türk hukuku bakımından 1951 Sözleşmesi'nin normatif etkisi, özellikle YUKK'un yürürlüğe girmesiyle birlikte daha görünür hale gelmiştir. 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün, coğrafi sınırlama korunmaya devam edilse dahi, ulusal koruma rejiminin kavramsal çerçevesini belirlediği vurgulanmalıdır.[25] YUKK'ta düzenlenen mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri, bir yandan 1951 Sözleşmesi'nin tanım ve koruma standartlarını iç hukuka aktarma çabası, diğer yandan ise coğrafi sınırlama nedeniyle ortaya çıkan boşlukları alternatif statülerle doldurma girişimi olarak okunmaktadır.[26] Bu çerçevede 1951 Sözleşmesi, Türk hukukunda hem doğrudan uygulanabilir uluslararası bir metin, hem de ulusal koruma rejiminin dogmatiğini şekillendiren temel normatif referans noktasıdır.

Metnin tarihsel değeri kadar güncel tartışmalardaki merkezi konumu da buradan kaynaklanmaktadır. 1951 Sözleşmesi her ne kadar savaş sonrası Avrupa deneyiminden doğmuş tarihsel bir uzlaşma olsa da günümüzde hala mülteci tanımının, geri göndermeme ilkesinin ve korumanın sona ermesinin yorumlandığı temel metin olma özelliğini sürdürmektedir. Türkiye bağlamında ise coğrafi sınırlamanın devamı, kitlesel sığınma hareketlerine verilen yanıtlar ve Avrupa Birliği (AB) ile kurulan göç işbirliği mekanizmaları, 1951 Sözleşmesi'nin öngördüğü normatif çerçevenin pratikte ne ölçüde içselleştirildiği sorusunu güncel kılmaktadır.[27] Bu nedenle 1951 Sözleşmesi'nin ortaya çıkışı ve normatif çerçevesi incelenmeden, ne uluslararası mülteci hukukunun dogmatiği ne de Türk hukukundaki uluslararası koruma rejiminin yapısı sağlıklı biçimde anlaşılabilir.

II. ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRK HUKUKU IŞIĞINDA MÜLTECİ TANIMI

1951 Sözleşmesi'nin merkezinde yer alan mülteci tanımı, uluslararası koruma rejiminin hem kişisel kapsamını hem de devletlerin koruma yükümlülüklerinin sınırlarını belirleyen temel normatif eşiği oluşturmaktadır. 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesine göre mülteci, ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri

[25] Ergüven ve Özturanlı, "Mülteci Hukuku", 1010-1015.

[26] AIDA,"Country Report Türkiye", 154.

[27] Göç Araştırmaları Derneği,"70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", 9-15.

nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıdığı için vatandaşı olduğu devletin ülkesinin dışında bulunan ve bu devletin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişi; vatansız ise önceki mutad ikamet ülkesinin dışında bulunan ve aynı sebeplerle dönemeyen veya dönmek istemeyen kişidir.[28] Bu tanım, ilk bakışta oldukça kısa görünmekle birlikte, "haklı korku", "zulüm", "illiyet bağı", "ülke dışında bulunma" ve "devlet korumasından yararlanamama" gibi çok katmanlı unsurlardan oluşmaktadır.[29]

Mülteci tanımının uygulanmasında öncelikle başvurucunun sübjektif korkusu ile bu korkunun objektif koşullarca desteklenip desteklenmediği birlikte değerlendirilmelidir. Başka bir ifadeyle, sadece kişinin korku beyanı yeterli değildir; bu korkunun, menşei ülkedeki koşullar, başvurucunun kişisel durumu ve geçmiş deneyimleri dikkate alındığında makul ve inandırıcı olması gerekir. Bu nedenle "haklı korku" unsuru, hem öznel hem nesnel bileşenler içeren karma bir test niteliğindedir.[30] Ayrıca 1951 Sözleşmesi'nde "zulüm" kavramı açıkça tanımlanmamış olduğundan, uygulamada ciddi insan hakları ihlalleri, sistematik ayrımcılık, keyfi cezalandırma, işkence, cinsel şiddet ve devlet dışı aktörlerden kaynaklanan ancak devletin önleyemediği ağır tehditler de zulüm kapsamında değerlendirilebilmektedir.[31]

Mülteci tanımının bir diğer temel unsuru, zulüm korkusunun 1951 Sözleşmesi'nde sınırlı sayıda sayılan beş nedenden biriyle bağlantılı olmasıdır. Bunlar ırk, din, tabiiyet, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet ve siyasi düşüncedir.[32] Bu noktada sadece ağır bir tehdit altında bulunmak yeterli olmayıp, tehdidin bu korunan nedenlerden en az biriyle bağlantılı olması gerekir.[33] Dolayısıyla doğal afet, genel yoksulluk veya sıradan suç tehdidi tek başına mülteci statüsü için yeterli değildir; ancak

---

28 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(A)(2), 2.

29 UNHCR, "Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2001/29198, 2-4.

30 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees".

31 UNHCR, "Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", 4-6.

32 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(A)(2), 2.

33 UNHCR, "Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", 5.

bu tür olaylar korunan nedenlerden biriyle birleştiğinde farklı bir değerlendirme gündeme gelebilir.[34] Özellikle bu beş neden arasında yoruma en açık olan kategori "belirli bir toplumsal gruba mensubiyet" sebebidir.[35]

"Belirli bir toplumsal gruba mensubiyet" kategorisi, 1951 Sözleşmesi metninde tanımlanmamış olmakla birlikte, uygulamada toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, aile bağları, aşiret ilişkileri, belirli sosyal statüler veya ortak değiştirilemez özellikler taşıyan gruplar bakımından geniş bir yorum alanı oluşturmuştur.[36] Bu kategori 1951 Sözleşmesi'nin en belirsiz fakat en dinamik koruma sebeplerinden biridir; çünkü metin hangi grupların bu kapsama girdiğini açıkça belirtmemekte, yorum alanını büyük ölçüde yargısal ve idari uygulamaya bırakmaktadır. Aynı doğrultuda, ortak doğuştan özellik, değiştirilemez nitelik veya toplum tarafından farklı görülme kriterlerinin bu kategorinin belirlenmesinde başat rol oynadığı belirtilebilir.[37] Son yıllarda özellikle aile içi şiddet mağdurlarının, toplumsal cinsiyete dayalı zulüm gören kişilerin ve LGBT bireylerin bu kategori kapsamında değerlendirilmesine yönelik yaklaşımın güçlendiği görülmektedir.[38]

Mülteci tanımının uygulanmasında yalnızca tanımsal unsurlar değil, kapsam dışı bırakma hükümleri de önem taşır. 1951 Sözleşmesi'nin 1D, 1E ve 1F bentleri, kimi kişilerin mülteci tanımının genel unsurlarını taşısalar bile uluslararası korumadan yararlanamamalarına yol açan istisnai rejimi oluşturmaktadır.[39] Özellikle 1F hükmü;[40] barışa karşı suç, savaş suçu ve insanlığa karşı suç işlemiş kişilerin koruma dışında bırakılmasını öngörmektedir. Bu alan, modern dönemde terörizm bağlantısı iddiaları, çocuk askerlerin hukuki konumu ve silahlı gruplarla zorunlu ilişki

34 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees".

35 Sündüs Macit Yiğit, "1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme Kapsamında Mülteci Kimliğinin Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Nedeniyle Tanınması".*Terazi Hukuk Dergisi*, 221(2025): 142-145.

36 Yiğit, "Sosyal Gruba Mensubiyet", 145-150.

37 Ogün Erşan Aydınlı, *Mülteci Statüsünün Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Nedeniyle Tanınması*(Ankara: Yetkin Yayınları, 2018), 5-7.

38 Yiğit, "Sosyal Gruba Mensubiyet", 150-160.

39 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(D)-1(F), 2-3.

40 Safi, Mülteci Hukuku, 340, 357

kurmuş kişilerin statüsü bakımından tartışmalıdır.[41] AB Adalet Divanı kararları ışığında terörizmle ilişkili kişilerin mülteci statüsünden hariç bırakılması ve çocuk askerlerin uluslararası koruma dışında bırakılması meseleleri ayrıntılı biçimde incelenmiştir.[42] Böylece mülteci tanımı, yalnızca kapsayıcı değil; aynı zamanda dışlayıcı boyutları olan karmaşık bir hukuki kategori olarak ortaya çıkmaktadır.[43]

Türk hukuku bakımından mülteci tanımı, 6458 sayılı YUKK'da 1951 Sözleşmesi'nin sistematiği esas alınarak yeniden düzenlenmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin coğrafi sınırlamayı sürdürmesi nedeniyle, YUKK'taki "mülteci" kavramı ancak Avrupa devletlerinde meydana gelen olaylar sebebiyle uluslararası koruma arayan kişiler için kullanılmaktadır.[44] Avrupa dışından gelen ve 1951 Sözleşmesi'ndeki tanım unsurlarını taşıyan kişiler ise Türk hukukunda "şartlı mülteci" olarak kabul edilmekte; bu kişilerin Türkiye'de ancak üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar kalmalarına izin verilmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın uluslararası koruma statülerine ilişkin açıklamalarında da, mülteci ile şartlı mülteci ayrımının doğrudan coğrafi sınırlamadan kaynaklandığı açıkça ifade edilmektedir. Bu durum, Türk hukukunda mülteci tanımının uluslararası hukukla tam örtüşmediğini, fakat 1951 Sözleşmesi'nin esas unsurlarını farklı statü başlıkları altında korumaya çalıştığını göstermektedir.[45]

YUKK ayrıca, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen; ancak menşei ülkesine veya önceki ikamet ülkesine geri gönderilmesi halinde ölüm cezası, işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ya da ayrım gözetmeyen şiddet tehdidiyle karşılaşacak kişilere "ikincil ko-

---

41 UNHCR, "Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", 6-8.

42 Meltem İneli Ciğer, "Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Işığında Terörizm ile İlişkisi Olan Kişilerin Mülteci Statüsünden Hariç Bırakılması".*İstanbul Hukuk Mecmuası*, 76/2(2020): 667-690; Sibel Safi, "Mülteci Hukukunda Uluslararası Koruma Dışında Bırakma ve Çocuk Askerler".*Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28/1 (2020): 1-36.

43 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(A)-1(F), 2-3.

44 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Uluslararası Koruma Sağlanan Yabancılar", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.csgb.gov.tr/uigm/statuler/uluslararasi-koruma-saglanan-yabancilar/.

45 AIDA,"Country Report Türkiye", 28.

ruma" statüsü tanımaktadır.[46] Bu yönüyle Türk hukukundaki uluslararası koruma sistemi, 1951 Sözleşmesi'nin dar anlamdaki mülteci tanımını aşan tamamlayıcı bir koruma mekanizması kurmaktadır.[47] Nitekim YUKK kapsamında mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin hem 1951 Sözleşmesi'ne bağlı kalmaya çalıştığı hem de coğrafi sınırlamanın doğurduğu boşlukları iç hukuk düzenlemeleriyle doldurduğu görülmektedir.[48] Aynı şekilde, Türk sisteminin formel olarak 1951 Sözleşmesi'ne dayandığını; ancak uygulamada Avrupa dışından gelen başvurucular bakımından şartlı mültecilik ve ikincil koruma ekseninde hibrit bir model oluşturduğu vurgulanmalıdır.[49]

Bununla birlikte mülteci tanımına ilişkin en önemli sorunlardan biri, 1951 Sözleşmesi'nin günümüz zorunlu göç hareketlerini kapsamakta ne ölçüde yeterli olduğudur. 1951 tanımının tarihsel olarak savaş sonrası Avrupa deneyiminin ürünü olduğu ve günümüzde karma göç, çevresel yıkım gibi olgular karşısında hem kapsayıcılık hem de açıklık bakımından ciddi sorunlar doğurduğu ileri sürülebilir.[50] Buna rağmen 1951 Sözleşmesi hala küresel mülteci hukukunun temel dayanağı olup bu nedenle çözümü tanımı tamamen terk etmekte değil; yorum yoluyla güncel ihtiyaçlara uyarlamakta aramak gerekir.[51] Gerçekten de bugün mülteci tanımı, yalnızca metnin lafzından değil; uluslararası yargı kararları, bölgesel insan hakları standartları ve ulusal uygulamaların karşılıklı etkileşiminden beslenen yaşayan bir hukuk tanımı haline gelmiştir.[52]

Sonuç olarak mülteci tanımı, uluslararası hukukta devlet egemenliği ile insan hakları koruması arasındaki dengenin en somut göründüğü alanlardan biridir. 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesi, bu dengenin çekirdeğini oluşturan klasik tanımı sunmakta; ancak bu tanımın gerçek

---

46 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Uluslararası Koruma Sağlanan Yabancılar".

47 Ergin ve Kader, "Geçici Olan Nedir?", 89-91.

48 Gamze Aydoğdu, "Şartlı Mülteci, İkincil Koruma ve Geçici Koruma Statüsündeki Yabancıların Boşanma Davalarında Uygulanacak Hukukun Belirlenmesi".*Sosyal Bilimler Dergisi*, 66(2023): 537-539.

49 AIDA,"Country Report Türkiye", 25.

50 Karaçay, "Who is a Refugee", 178.

51 Karaçay, "Who is a Refugee", 181-182.

52 UNHCR, "Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", 1-8.

anlamı, "haklı korku", "zulüm" ve "devlet korumasından yararlanamama" gibi unsurların içeriğinin sürekli yeniden yorumlanmasıyla ortaya çıkmaktadır.[53] Türk hukukunda ise bu klasik tanım, coğrafi sınırlama nedeniyle doğrudan değil; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma şeklinde parçalı bir yapı içinde uygulanmaktadır.[54] Dolayısıyla mülteci tanımını anlamak, yalnızca 1951 Sözleşmesi maddesini okumakla değil; uluslararası yorum araçları ile Türk hukukunun kendine özgü dönüşümünü birlikte değerlendirmekle mümkündür.[55]

III. GERİ GÖNDERME YASAĞI (*NON-REFOULEMENT*)

1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesinde düzenlenen geri gönderme yasağı(*non-refoulement*), hem 1951 Sözleşmesi'nin koruyucu çekirdeğini hem de mülteci hukukunun en temel ilkesini oluşturmaktadır.[56] Madde 33/1'e göre hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri" nedeniyle hayatı veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı ülkelere her ne şekilde olursa olsun geri gönderemez.[57] Bu hüküm, mültecinin statüye bağlı diğer haklardan fiilen yararlanabilmesinin önkoşulu niteliğinde olup, 1951 Sözleşmesi'nin yalnızca tanımsal bir belge olmasının ötesine geçerek, mültecinin yaşam hakkı ve özgürlüğü ile doğrudan bağlantılı bir negatif yükümlülük getirmektedir.[58] Bu nedenle *non-refoulement*, 1951 Sözleşmesi'nin "korumanın temel ilkesi" olarak nitelendirilebilir.[59]

Madde 33/1'in lafzı, geri gönderme yasağının hem sınır dışı etme hem de iade bakımından geçerli olduğunu, ayrıca bu yasağın "her ne

---

53 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(A)(2), 2; UNHCR, "Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", 2-6.

54 AIDA,"Country Report Türkiye", 28; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Uluslararası Koruma Sağlanan Yabancılar".

55 UNHCR, "Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", 1-8; Ergin ve Kader, "Geçici Olan Nedir?", 100-101.

56 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 33, 12.

57 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 33/1, 12.

58 UNHCR, "Access to Territory and Non-Refoulement".

59 Erika Feller, Volker Türk, Frances Nicholson, "Non-refoulement (Article 33 of the 1951 Convention)", içinde Refugee Protection in International Law, Ed. Erika Feller, Volker Türk, Frances Nicholson, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss. 85-86, s. 85–86.

suretle olursa olsun" ifadesiyle geniş bir şekilde formüle edildiğini göstermektedir.[60] Bu ifade, *non-refoulement* ilkesinin yalnızca doğrudan sınır dışı etmeyi değil; dolaylı yollarla üçüncü ülkelere gönderme, zincirleme geri gönderme ve fiilen geri itme gibi uygulamaları da yasakladığı şeklinde yorumlanmasına zemin hazırlamıştır.[61] Bir devletin kontrolü altındaki sınır bölgelerinde veya deniz yetki alanlarında gerçekleştirilen fiiller de *non-refoulement* yükümlülüğünün kapsamına girebildiğinden, ilkenin belirli ölçüde ülke sınırları dışına taşan bir "etki alanı" boyutu bulunduğu savunulabilir.[62]

Buna karşılık, 33. maddenin ikinci fıkrası, geri gönderme yasağına istisna teşkil eden sınırlı bir durum öngörmektedir. Madde 33/2 uyarınca, hakkında ciddi suçlardan kesinleşmiş mahkumiyet kararı bulunan ve içinde bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlike oluşturan bir mülteci, bu hüküm kapsamındaki korumadan yararlanamayacaktır.[63] Ancak hem metnin dar istisna formülasyonu hem de insan hakları hukuku alanında gelişen mutlak nitelikli işkence yasağı nedeniyle, bu fıkranın uygulanma alanının son derece istisnai ve sıkı şartlara bağlı olduğu genel kabul görmüştür.[64] Nitekim son dönemde *non-refoulement* ilkesinin, özellikle işkence ve kötü muamele riski söz konusu olduğunda, *jus cogens* niteliğini haiz olduğu yönünde güçlü bir eğilim bulunmaktadır; bu durumda madde 33/2'deki istisnanın söz konusu mutlak korumayı zayıflatamayacağı savunulabilir.[65]

Non-refoulement ilkesi, 1951 Sözleşmesi'nin ötesinde, uluslararası insan hakları hukuku belgeleriyle de pekiştirilmiş ve genişletilmiştir. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin[66] 3. maddesi, hiçbir devletin, muhatabın

---

60 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 33/1, 12.

61 Feller, Türk ve Nicholson, "Non-refoulement", 85-86.

62 OHCHR, "The Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMigration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf.

63 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 33/2, 12.

64 Feller, Türk ve Nicholson, "Non-refoulement", 85-86.

65 Vincent Godana Yatani, Mohammad Safrin, Diangsa Wagian, "Exclusion of the principle of non-refoulement in article 33 paragraph 2 of the 1951 refuge convention".*Ex Aequo Et Bono Journal Of Law*, 1/1 (2023): 62.

66 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme", (Erişim Tarihi

işkenceye maruz kalacağı yönünde önemli risk bulunan bir ülkeye kişiyi geri gönderemeyeceğini açıkça düzenlemektedir.[67] Bu maddenin mutlak nitelik taşıdığı ve suç isnadı, ulusal güvenlik veya kamu düzeni gerekçeleriyle dahi bu yükümlülükten sapılamayacağı vurgulanmalıdır.[68] Aynı şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin[69] 3. maddesindeki işkence ve insanlık dışı muamele yasağının, dolaylı olarak bir *non-refoulement* yükümlülüğü içerdiğini; ciddi risk bulunan hallerde bireyin geri gönderilmesinin 1951 Sözleşmesi'ne aykırı olacağı kabul edilmelidir.[70] Böylece *non-refoulement*, mülteci hukukunun sınırlarını aşarak genel insan hakları hukukunun da merkezi bir ilkesine dönüşmüştür.[71]

İlkenin normatif statüsü bakımından, iki önemli sorun öne çıkmaktadır: *non-refoulement*'ın teamül hukuku ve *jus cogens* niteliği ile kapsamı. *Non-refoulement*'ın en azından belirli yönleriyle uluslararası teamül hukukunun bir kuralı haline geldiği; işkence ve kötü muamele riski söz konusu olduğunda ise emredici nitelikte bir yasak olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulabilir.[72] Böylece devletlerin 1951 Sözleşmesi'ne taraf olup olmamasından bağımsız olarak, ciddi insan hakları ihlali ihtimali bulunan ülkelere geri göndermeme yükümlülüğü altında bulunduğu ileri sürülebilir.[73] Diğer yandan, *non-refoulement* ilkesinin *jus cogens* olarak tanınmasının, özellikle silahlı çatışma veya terörizmle mücadele bağlamında devletlerin güvenlik kaygılarıyla çatışabileceği ve bu durumun uygulamada çeşitli gerilimlere yol açtığı belirtilebilir.[74]

07.06.2026), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093751bm_10.pdf.

67 OHCHR, "Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment",(Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.ohchr.org/sites/default/files/cat.pdf, md. 3; Gökberk Tekin, "The Extent and Content of the Non-Refoulement Principle".*Göç Araştırmaları Dergisi*, 4/2 (2018): 165-167.

68 Fernando M. Marino Menendez, "Recent Jurisprudence of the United Nations Committee against Torture and the International Protection of Refugees".*Refugee Survey Quarterly*, 34/1 (2015): 61-78.

69 ECHR, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur.

70 OHCHR, "The Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law".

71 OHCHR, "The Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law".

72 OHCHR, "The Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law".

73 OHCHR, "The Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law".

74 Richard Herlambang ve Zudan Arief Fakrulloh, "Implications of Non-Refoulement for Refugees and Asylum Seekers Suspected of Serious Crimes from an International

Kapsam bakımından en problemli konulardan biri, *non-refoulement* yükümlülüğünün yalnızca "tanınmış mülteciler" için mi, yoksa sığınma başvurusu yapan veya fiilen uluslararası korumaya muhtaç bütün kişiler için mi geçerli olduğudur.[75] 33. madde lafzının "*refugee*" kavramını kullanmasına dayanarak, ilkenin yalnızca statüsü önceden tanınmış mülteciler için bağlayıcı olduğu ileri sürülebileceği gibi mülteci statüsünün niteliği gereği, tanıma işlemi yapılmamış olsa da fiilen 1A(2) kapsamına giren kişilerin *non-refoulement* korumasından yararlanacağı da ileri sürülebilir.[76] 33. maddenin sınırlayıcı bir şekilde yorumlanmasının, 1951 Sözleşmesi'nin koruma amacına aykırı olduğu ve "mülteci" kavramının esasen maddi şartların oluşmasıyla kazanıldığının altı çizilebilir.[77] Bu yaklaşım, uygulamada özellikle önem taşır.[78]

Türk hukuku bakımından *non-refoulement* ilkesi, 6458 sayılı YUKK 4. maddesinde "geri gönderme yasağı" başlığı altında açıkça düzenlenmiştir. Anılan maddeye göre, hiçbir yabancı, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle hayatının veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı bir ülkeye geri gönderilemez.[79] Bu hüküm, 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesindeki koruma ile işkence yasağına ilişkin insan hakları normlarını bir arada yansıtan geniş bir formülasyon benimsemekte; üstelik 1951 Sözleşmesi'nden farklı olarak yalnızca mültecileri değil, YUKK kapsamındaki tüm yabancıları koruma altına almaktadır.[80] YUKK'un uygulanmasına ilişkin Yönetmelik'in 4. maddesi de, geri gönderme yasağının Kanun kapsamındaki herkes için geçerli olduğunu ve bu ilkenin uygulamada göz ardı edilemeyeceğini tekrar etmektedir.[81]

Law Perspective".*Greenation International Journal of Law and Social Sciences*, 3/3(2025): 1114-1122.

75 Feller, Türk ve Nicholson, "Non-refoulement", 85-86.

76 Feller, Türk ve Nicholson, "Non-refoulement", 85-86.

77 Ellen F. D'Angelo, "Non-Refoulement: The Search for a Consistent Interpretation of Article 33".*Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 42/1 (2009): s. 279 vd.

78 D'Angelo, "Non-Refoulement", 279 vd.

79 YUKK md. 4;Resmi Gazete, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm, md. 4.

80 YUKK md. 4; İzmir Barosu, "Mülteci Hukuku Rehberi 2020", 19-22.

81 Resmi Gazete, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik", md. 4.

Bununla birlikte Türk hukuku, geri gönderme yasağının mutlak niteliği konusunda insan hakları hukukuna paralel bir yaklaşım benimser görünse de, sınır dışı edilebilecek yabancı kategorilerini düzenleyen hükümler tartışmalara neden olabilir. YUKK'un 54. maddesi, terör örgütü üyeliği, kamu düzeni veya kamu güvenliği için tehdit oluşturma, vize ihlali, çalışma izni olmadan çalışma gibi durumlarda yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı verilebileceğini öngörmektedir.[82] Bu hükümlerin geniş yorumlanması, HIV ile yaşayan mülteciler ve kırılgan durumda bulunan diğer gruplar bakımından geri gönderme riski oluşturmaktadır. Bu nedenle, geri gönderme yasağı hükmünün YUKK m.54 ve bağlantılı mevzuat karşısında mutlak bir üst norm olarak yorumlanması ve her somut olayda "geri gönderme halinde ciddi risk" değerlendirmesinin bireyselleştirilmiş şekilde yapılması gerektiği savunulabilir.[83]

Bir kişiye ağır suç isnadı veya ulusal güvenlik tehdidi atfedilmesi, *non-refoulement* ilkesinden doğan yükümlülükleri ortadan kaldırmaz; yalnızca kişiye tanınacak statü ve iç hukuktaki bazı hakların kapsamını etkileyebilir.[84] Bu bağlamda çözüm, kişinin zulüm veya işkence riski bulunan ülkelere gönderilmemesi, ancak mümkünse ulusal yargı önüne çıkarılması veya insan hakları güvencelerini içeren bir üçüncü ülkeye yerleştirilmesi gibi alternatiflerin değerlendirilmesidir.[85] Geri gönderme yasağına rağmen ağır suç isnadı bulunan kişilerin durumunda ya yargıla ya iade et anlayışının benimsenmesi ve sınır dışı yerine ceza yargısının işletilmesinin, hem devletin güvenlik kaygılarını hem de *non-refoulement* yükümlülüğünü dengeli biçimde gözeten bir yoldur.[86]

Sonuç itibarıyla *non-refoulement*, ilk kez 1951 Sözleşmesi'nde açıkça formüle edilmiş olmakla birlikte, günümüzde kapsamı, dayanağı ve niteliği itibarıyla mülteci hukukunun ötesine geçen, çok katmanlı bir uluslararası yükümlülük halini almıştır. 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesi, YUKK m.4 ve ilgili yönetmelik hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, Türk hukuk düzeninin de normatif düzeyde bu ilkeyi kabul ettiği ve genel olarak insan hakları hukukuyla uyumlu bir çerçeve benimsediği gö-

82 YUKK md. 54.

83 Kubilay Reşber, "Geri Gönderme Yasağı", (Erişim Tarihi 07.06.2026),https://kubilayresber.com/geri-gonderme-yasagi/.

84 OHCHR, "The Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law".

85 Herlambang ve Fakrulloh, "Implications", 1121.

86 Herlambang ve Fakrulloh, "Implications", 1121.

rülmektedir.[87] Geri gönderme yasağının, yalnızca bir sözleşme hükmü olarak değil; idari uygulama, yargısal denetim ve sivil toplum izleme mekanizmalarıyla sürekli olarak canlı tutulması gereken dinamik bir koruma ilkesi olduğu kabul edilmelidir.[88]

IV. MÜLTECİ STATÜSÜNÜN SONA ERMESİ: *CESSATION* KLOZLARI

1951 Sözleşmesi, mülteci statüsünün kazanılma koşullarını belirlediği gibi, bu statünün hangi hallerde sona ereceğini de ayrıntılı biçimde düzenlemiştir.[89] 1951 Sözleşmesi'nin 1C maddesinde yer alan *cessation* klozları, mülteci statüsünün süresiz ve mutlak bir hukuki konum olmadığını; belirli koşulların gerçekleşmesi halinde uluslararası korumanın sona erebileceğini ortaya koymaktadır.[90] Bununla birlikte sona erme hükümleri, kişiyi yeniden zulüm veya ciddi hak ihlali riskiyle karşı karşıya bırakabilecek sonuçlar doğurabildiği için dar yorumlanması gereken hükümler olarak kabul edilmelidir.[91] Bu nedenle *cessation* hükümleri, korumanın keyfi biçimde geri alınmasını değil, koruma ihtiyacının maddi ve usuli ölçütler çerçevesinde objektif olarak ortadan kalktığının tespitini ifade eder.[92]

1951 Sözleşmesi'nin 1C maddesi altı ayrı sona erme sebebi öngörmektedir.[93] Bunların ilk dört tanesi, büyük ölçüde mültecinin kendi iradesiyle gerçekleştirdiği davranışlara dayanmaktadır: kişinin vatandaşı

---

87 YUKK md. 4; Resmi Gazete, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik",md. 4; UNHCR, "Access to Territory and Non-Refoulement".

88 OHCHR, "The Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law"; Kubilay Reşber, "Geri Gönderme Yasağı".

89 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C), 2-3.

90 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C), 2-3.

91 UNHCR, "Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status", s. 23-27, (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://emergency.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR,%20Handbook%20and%20Guidelines%20on%20Procedures%20and%20Criteria%20for%20Determining%20Refugee%20Status%20under%20the%201951%20Convention%20and%20the%201967%20Protocol%20Relating%20to%20the%20Status%20of%20Refugees_0_0_0_0_0.pdf; Cwik, "Forced to Flee", 717-719.

92 Fitzpatrick ve Bonoan, "Cessation of Refugee Protection", 491-493.

93 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C)(1)-(6), 2-3.

olduğu devletin korumasından yeniden kendi isteğiyle yararlanması, kaybettiği vatandaşlığı kendi isteğiyle yeniden kazanması, yeni bir vatandaşlık edinmesi ve bu yeni devletin korumasından yararlanması veya terk ettiği ülkeye kendi isteğiyle yeniden yerleşmesi hallerinde mülteci statüsü sona erebilir.[94] Son iki bent ise vatandaşlığı bulunan ve vatansız mülteciler bakımından, kendilerini mülteci kılan koşulların ortadan kalkması nedeniyle menşei devletin veya mutad ikamet ülkesinin korumasını artık reddetmeyi haklı gösterecek nedenlerin kalmamasını esas almaktadır.[95] Böylece 1951 Sözleşmesi, hem davranışa dayalı gönüllü sona erme hem de değişen koşullara dayalı nesnel sona erme şeklinde ikili bir sistem kurmuştur.[96]

İlk dört bent bakımından ortak ölçüt, mültecinin davranışının açık, gönüllü ve gerçek bir koruma ilişkisini yeniden kuracak nitelikte olmasıdır.[97] Menşei devlet makamlarıyla her temas otomatik olarak statünün sona erdiği anlamına gelmez; örneğin belge yenileme zorunluluğu veya teknik nitelikte idari işlemler, her somut olayda "korumadan yeniden yararlanma" sonucunu doğurmayabilir.[98] Burada aranması gereken husus, kişinin serbest iradesiyle ve bilinçli olarak, vatandaşı olduğu devlete yeniden himaye bağıyla yönelmiş olmasıdır.[99] Benzer biçimde, ülkeye dönüşün de yalnızca fiziksel olarak gerçekleşmiş bulunması yeterli değildir; bu dönüşün gönüllü, güvenli ve istikrarlı bir yeniden yerleşme niteliği taşıması gerekir.[100]

Cessation rejiminin en tartışmalı bölümü ise 1951 Sözleşmesi'nin 1C(5) ve 1C(6) bentlerinde yer alan "koşulların değişmesi"ne dayalı sona erme halleridir.[101] Bu hükümler uyarınca, bir kişinin mülteci sayıl-

94 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C)(1)–(6), 2-3.

95 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C)(5)-(6), 3.

96 UNHCR, "Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status", 23-27.

97 Fitzpatrick ve Bonoan, "Cessation of Refugee Protection", 494-500.

98 UNHCR, "Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status",23-27.

99 UNHCR, "Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status", 23-27.

100 Cwik, "Forced to Flee", 723-733.

101 David Milner, "Exemption from Cessation of Refugee Status in the Second Sentence of Article 1C(5)/(6) of the 1951 Refugee Convention".*International Journal of Refugee Law*, 16/1(2004): 91 vd.

masına yol açan şartlar ortadan kalkmışsa, artık menşei devletin korumasını reddetmesini haklı kılacak bir sebep kalmamış sayılabilir.[102] Ancak burada aranacak değişimin basit, yüzeysel veya geçici bir siyasal iyileşme olmadığı; esaslı, kalıcı ve etkili nitelikte olması gerektiği vurgulanmalıdır.[103] "*fundamental, durable and effective change*" ölçütü esas alınması gerektiği gibi hükümet değişikliği, anayasal reform veya ateşkes gibi tekil gelişmeler tek başına yeterli sayılamaz.[104] Buna göre karar verici makam, yalnızca genel ülke koşullarında bir iyileşme bulunduğunu değil; bu değişimin mültecinin bireysel korunma ihtiyacını gerçekten ortadan kaldırdığını da ortaya koymalıdır.[105]

Özellikle 1C(5) ve 1C(6) bentlerinin pratikte devletler tarafından geri dönüşü teşvik eden veya hızlandıran bir araç olarak kullanılabildiğini göstermektedir.[106] Bazı durumlarda devletler menşei ülkelerdeki sınırlı siyasal iyileşmeleri "koşulların esaslı değişimi" olarak nitelendirerek mülteci statüsünün sona erdiğini ileri sürmekte; oysa böyle bir yaklaşım bireysel zulüm tecrübesi, kırılganlık ve grup temelli riskleri göz ardı edebilmektedir.[107] Bu nedenle *cessation* kararları verilirken yalnızca devlet raporlarına dayanmak yeterli değildir; kişinin geçmiş zulüm deneyimi, mensup olduğu toplumsal grup, bölgesel güvenlik koşulları ve devlet korumasına fiilen erişip erişemeyeceği ayrıca değerlendirilmelidir.[108] Aksi halde *cessation* hükümleri, korumaya son veren teknik normlar olmaktan çıkarak fiili geri gönderme aracına dönüşebilir.[109]

---

[102] OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C)(5)-(6), 3.

[103] UNHCR, "Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3e637a202.pdf; EUAA, "EASO Practical Guide on the Application of Cessation Clauses".

[104] UNHCR, "Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees"; EUAA, "EASO Practical Guide on the Application of Cessation Clauses".

[105] ECRE, "Legal Note on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://ecre.org/wp-content/uploads/2021/02/Legal-Note-7-Cessation-February-2021.pdf, 4-8.

[106] Cwik, "Forced to Flee", 718.

[107] Cwik, "Forced to Flee", 739-740.

[108] UNHCR, "Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of

Bu noktada, 1C(5) ve 1C(6) bentlerinin ikinci cümlesinde yer alan istisna özel önem taşımaktadır.[110] 1951 Sözleşmesi'ne göre, önceki ağır zulüm deneyimleri nedeniyle menşei devletin korumasını reddetmek için "eski zulümden kaynaklanan zorlayıcı nedenler" ileri sürebilen kişiler bakımından *cessation* otomatik şekilde uygulanmaz.[111] Bu istisnanın mülteci hukukunun insani boyutunu koruyan asli bir güvence olduğunu ve özellikle ağır travma yaşamış bireyler bakımından genel ülke koşullarındaki iyileşmenin tek başına yeterli sayılamayacağını belirtmektedir.[112] Gerçekten de işkence, cinsel şiddet, sistematik siyasi baskı veya etnik temizlik gibi ağır zulüm biçimlerine maruz kalmış kişilerin, genel şartlar kısmen düzelmiş olsa bile menşei ülkeye geri dönmeye zorlanmaması gerektiği kabul edilmelidir.[113] Bu nedenle *cessation* hükümleri içinde dahi bireysel insan onuru, travma ve korunma ihtiyacının sürekliliği dikkate alınmalıdır.[114]

Cessation hükümlerinin uygulanmasında güçlü usuli güvencelerin bulunması gerektiği özellikle vurgulanmalıdır.[115] İlk olarak, sona erme kararı otomatik veya toplu olarak verilmemeli; her dosyada bireysel değerlendirme yapılmalıdır.[116] İkinci olarak, ülke koşullarında esaslı ve kalıcı değişim olduğunu ortaya koyma yükü fiilen mülteciye değil, karar verici makama ait olmalıdır.[117] Üçüncü olarak, ilgili kişiye görüş bildirme, delil sunma, özel kırılganlık durumlarını açıklama ve olumsuz kara-

Refugees"; ECRE, "Legal Note on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe", 8-11.

109 Cwik, "Forced to Flee", 717.

110 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C)(5)-(6), 3.

111 OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C)(5)-(6), 3.

112 Milner, "Exemption from Cessation", 91-95.

113 UNHCR, "Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", 6.

114 UNHCR, "Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status".

115 UNHCR, "Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees"; ECRE, "Legal Note on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe".

116 ECRE, "Legal Note on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe", 11-15.

117 UNHCR, "Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees".

ra karşı etkili başvuru yollarına erişme imkanı tanınmalıdır.[118] Bu ilkeler, *cessation* rejiminin yalnızca maddi hukuk normlarından ibaret olmayıp, aynı zamanda güçlü usuli korumalarla çevrili olduğunu göstermektedir.[119]

AB hukuku da *cessation* alanında 1951 Sözleşmesi'nin yapısını benimsemekle birlikte, uygulamaya ilişkin daha ayrıntılı ölçütler geliştirmiştir.[120] Özellikle 1C(5) ve 1C(6) bentlerinin uygulanmasında ülke bilgilerinin güncelliği ve güvenilirliği, değişimin kalıcılığı, bireyselleştirilmiş risk analizi ve kırılgan grupların özel durumu üzerinde durulmaktadır.[121] Sadece rejim değişikliği, anayasal reform veya güvenlik söyleminde iyileşme gibi genel göstergeler yeterli değildir; bunların gerçek ve etkili devlet korumasına dönüşüp dönüşmediği ayrıca araştırılmalıdır.[122] Bu yaklaşım *cessation* hükümlerinin dar yorumlanması gerektiğini teyit etmektedir.[123]

Türk hukuku bakımından mülteci statüsünün sona ermesi, 1951 Sözleşmesi'nin mantığını esas alacak şekilde 6458 sayılı YUKK çerçevesinde düzenlenmiştir. Türk hukukundaki sona erme sebepleri büyük ölçüde 1951 Sözleşmesi'nin 1C maddesindeki yapıyı takip etmekte; ancak Türkiye'nin coğrafi sınırlamayı sürdürmesi ve farklı uluslararası koruma statüleri öngörmesi nedeniyle uygulamada bazı özgün sonuçlar doğurmaktadır. Buna göre mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerinin sona ermesinde, kişinin yeniden vatandaşlık korumasından yararlanması, yeni vatandaşlık kazanması, gönüllü geri dönüşü veya menşei ülkedeki koşulların esaslı biçimde değişmesi gibi kriterler dikkate alınmaktadır.[124] Ancak bu değerlendirme yapılırken geri gönderme yasağının çekirdek niteliği korunmalı; *cessation* kararı hiçbir şekilde kişiyi işkence, zulüm veya ciddi insan hakları ihlali riskine açık hale getirmemelidir.[125]

---

[118] EUAA, "EASO Practical Guide on the Application of Cessation Clauses".

[119] ECRE, "Legal Note on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe", 15-18.

[120] EUAA, "EASO Practical Guide on the Application of Cessation Clauses".

[121] EUAA, "EASO Practical Guide on the Application of Cessation Clauses".

[122] EUAA, "EASO Practical Guide on the Application of Cessation Clauses".

[123] UNHCR, "Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees".

[124] Öztürk, "Değerlendirme", 396.

[125] Ergin ve Kader, "Geçici Olan Nedir?", 117.

Türk uygulamasında önem taşıyan bir diğer nokta, *cessation* ile statünün iptali veya geri alınması arasındaki farkın açık biçimde korunmasıdır.[126] *Cessation*, başlangıçta hukuka uygun biçimde tanınmış bir koruma statüsünün sonradan değişen koşullar sebebiyle artık devam etmemesi anlamına gelirken; iptal veya geri alma, statünün baştan itibaren hile, yanlış beyan veya hariç tutma sebepleri nedeniyle hukuken sakat olduğunu ifade eder. Bu ayrımın bulanıklaştırılması, geçmişte haklı olarak verilmiş koruma kararlarının keyfi biçimde ortadan kaldırılmasına yol açabilir.[127] Devletlerin zaman zaman *cessation*, iptal ve geri alma rejimlerini birbirine karıştırdığı ve bunun mülteci korumasını zayıflatabildiği belirtilmektedir.[128] Bu nedenle *cessation* hükümlerinin uygulanmasında hem kavramsal ayrımların korunması hem de sıkı yargısal denetimin işletilmesi gerekmektedir.[129]

Sonuç olarak *cessation* klozları, 1951 Sözleşmesi'nin koruma rejimi içinde zorunlu fakat son derece hassas bir işleve sahiptir.[130] Bu hükümler sayesinde uluslararası koruma, değişen koşullara cevap verebilen dinamik bir yapıya kavuşmakta; ancak aynı zamanda erken, yüzeysel veya siyasi saiklerle yapılan sona erme değerlendirmeleri, mültecileri yeniden zulüm ortamına sürükleme tehlikesi barındırmaktadır.[131] Bu nedenle hem uluslararası hukukta hem Türk hukukunda *cessation* hükümlerinin, "esaslı ve kalıcı değişim", "bireyselleştirilmiş değerlendirme", "zorlayıcı neden" ve "geri gönderme yasağı" ilkeleri çerçevesinde uygulanması gerekir. Aksi halde mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin kurallar, korumanın doğal sonunu belirleyen teknik normlar olmaktan çıkıp, uluslararası koruma yükümlülüklerini daraltan araçlara dönüşebilir.[132]

V. 1951 SÖZLEŞMESİ'NİN ELEŞTİRİSİ VE TÜRKİYE UYGULAMASINA YANSIMALARI

1951 Sözleşmesi, uluslararası mülteci hukukunun kurucu metni olarak kabul edilmekle birlikte, kabul edildiği tarihsel bağlamın taşıdığı

[126] Öztürk, "Değerlendirme", 402.

[127] Öztürk, "Değerlendirme", 409.

[128] Maria O'Sullivan, "Withdrawing Protection under Article 1C(5) of the 1951 Convention: Lessons from Australia".*International Journal of Refugee Law*, 20/4(2008): 586-610.

[129] Öztürk, "Değerlendirme", 441-442.

[130] OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", md. 1(C), 2-3.

[131] Cwik, "Forced to Flee", 724; ECRE, "Legal Note on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe", 3-6.

[132] Cwik, "Forced to Flee", 731-733.

sınırlılıklar vardır.[133] Özellikle 1951 Sözleşmesi'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa merkezli bir siyasal ve hukuki zeminde hazırlanmış olması, onun koruma mantığının başlangıçta küresel zorunlu göçleri kapsamakta yetersiz kalmaktadır.[134] Nitekim 1951 Sözleşmesi'nin yalnızca tarihsel olarak Avrupa deneyimine dayanmadığı, aynı zamanda kolonyal[135] güç ilişkilerinin etkisi altında biçimlenmiş bir normatif yapı sunduğu ileri sürülebilir.[136] Bu nedenle 1951 Sözleşmesi'ne yöneltilen eleştiriler, teknik hukuk tartışmalarının ötesinde, koruma rejiminin kimin deneyimine göre kurulduğu ve hangi yerinden edilme biçimlerini merkezileştirip hangilerini marjinalleştirdiği sorularını da kapsamaktadır.[137]

1951 Sözleşmesi'ne yöneltilen başlıca eleştirilerden biri, onun kuruluş mantığında bulunan Avrupa-merkezcilik ve kolonyal mirastır. 1951 Sözleşmesi'nin ilk halinin yalnızca 1951 öncesinde Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda yerinden edilen kişilere uygulanmasının tesadüfi olmadığı, bunun dönemin güçlü sömürgeci devletlerinin siyasal tercihlerinin sonucu olduğu belirtilebilir. İnsan hakları ve mülteci koruması evrensel görünmekle birlikte, 1940'ların sonu ile 1950'lerin başındaki BM müzakerelerinde kolonyal imparatorluklar, hakların coğrafi ve kişisel kapsamını genişletmeye karşı temkinli davranmışlardır. Hindistan ve Pakistan gibi bağımsız yeni devletlerin, mülteci korumasının yalnızca Avrupa ile sınırlandırılmasına açık biçimde itiraz ettikleri; buna rağmen nihai metnin Avrupa'yı merkeze alan bir çerçeve kurduğu vurgulanabilir. Bu değerlendirme, 1951 Sözleşmesi'nin evrensel insan hakları retoriği ile tarihsel kuruluşundaki seçicilik arasındaki gerilimi açık biçimde ortaya koymaktadır.[138]

1951 Sözleşmesi'nin zaman ve yer bakımından öngördüğü ilk sınırlamaların, Avrupa dışında 1951 sonrasında zulüm nedeniyle yerinden edilen kişileri doğrudan dışarıda bıraktığı ifade edilebilir. Bu durum,

---

133 Karaçay, "Who is a Refugee", 174-175.

134 Karaçay, "Who is a Refugee", 175-176.

135 Ulrike Krause, "Colonial Roots of the 1951 Refugee Convention and Its Effects on the Global Refugee Regime".*Journal of International Relations and Development*, 24(2021): 599-626.

136 Edwin O. Abuya, Ulrike Krause ve Lucy Mayblin, "The Neglected Colonial Legacy of the 1951 Refugee Convention".*International Migration*, 59/4 (2021): 265-266.

137 Abuya, Krause ve Mayblin, "The Neglected Colonial", 266-267.

138 Abuya, Krause ve Mayblin, "The Neglected Colonial", 265-267.

uluslararası toplumun ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap vermeyen bir koruma rejimi oluşturmuş ve sonradan 1967 Protokolü ile zamansal ve coğrafi sınırlamaların kaldırılmasını zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte, 1967 Protokolü ile normatif kapsam genişletilmiş olsa da, 1951 Sözleşmesi'nin kuruluş tartışmalarındaki Avrupa-merkezci ve Batı merkezli yaklaşımın bugünkü mülteci rejimi üzerinde kalıcı etkiler bıraktığı belirtilebilir. 1951 Sözleşmesi'nin kuruluş konferansında kolonyal ve emperyal güçlerin tartışmalara hakim olduğunu, böylece Avrupa dışındaki mültecilerin ikincilleştirildiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle eleştiri, yalnızca metnin tarihsel biçimine değil, günümüz koruma rejiminin epistemolojik ve siyasal temellerine de yönelmektedir.[139]

1951 Sözleşmesi'ne yöneltilen ikinci önemli eleştiri, mülteci tanımının günümüz zorunlu göç hareketleri bakımından dar ve yetersiz kalabilmesidir. 1951 Sözleşmesi bireysel zulüm temelli klasik mülteci modelini esas almakta; buna karşılık günümüzde kitlesel yerinden edilme, yaygın şiddet, toplumsal cinsiyet temelli zulüm, iklim kaynaklı yerinden edilme ve karma göç hareketleri gibi olgular, bu klasik modelin sınırlarını zorlamaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet temelli zulüm ve iklim kaynaklı yerinden edilmeler bakımından, 1951 Sözleşmesi metninin doğrudan ve açık bir koruma rejimi sunmaması, yorum yoluyla aşılmaya çalışılan önemli boşluklar oluşturmaktadır.[140] Bu nedenle 1951 Sözleşmesi'nin tamamen terk edilmesi gerekmeyip; aksine onun çağdaş insan hareketliliği karşısında daha kapsayıcı ve insan odaklı yorumlanması zorunludur.[141]

Bir başka eleştiri, 1951 Sözleşmesi'nin koruma rejiminin uygulamada giderek daha fazla güvenlikleşmiş sınır politikaları tarafından aşındırılmasıdır. Özellikle 2015 sonrası Avrupa'daki mülteci hareketliliğinin, devletlerin güvenli bölge, güvenli üçüncü ülke, dışsallaştırma ve geri itme uygulamalarına daha fazla yönelmesine neden olduğu; bunun da 1951 Sözleşmesi'nin bireyi korumaya yönelik ruhunu zayıflattığı ifade edilebilir. AB'nin ortak sığınma sistemi inşa etme çabalarına rağmen, uygulamada dış sınır kontrolü ve geri kabul politikalarının yük paylaşımından çok yük aktarma sonucunu doğurduğu belirtilebilir. Dolayısıyla

[139] Karaçay, "Who is a Refugee", 175-177.

[140] Karaçay, "Who is a Refugee", 177-179.

[141] Karaçay, "Who is a Refugee", 181-182.

1951 Sözleşmesi'ne yönelik eleştiri, yalnızca metnin yetersizliklerine değil; aynı zamanda devletlerin ve bölgesel örgütlerin metni daraltıcı biçimde yorumlayan güncel pratiklerine de yönelmektedir.[142]

Türkiye bakımından 1951 Sözleşmesi'ne ilişkin en belirgin eleştiri, coğrafi sınırlamanın korunmasıdır.[143] Türkiye, 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu "Avrupa'da meydana gelen olaylar" sınırlamasını sürdürdüğü için, uluslararası hukukta mülteci tanımına giren herkes bakımından tam ve eşit bir statü rejimi uygulamamaktadır.[144] Avrupa dışından gelen ve 1951 Sözleşmesi'nin maddi şartlarını taşıyan kişiler Türk hukukunda "mülteci" değil, "şartlı mülteci" olarak kabul edilmekte; bu statü ise üçüncü ülkeye yerleştirme mantığına bağlı geçici nitelikli bir koruma sunmaktadır.[145] Bu yapı, Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne formel bağlılığını korurken, uluslararası koruma sistemini iç hukukta farklı statüler üzerinden parçalı biçimde yeniden kurduğunu göstermektedir.[146] Aynı nedenle Türk hukukunda "mülteci" kavramının uluslararası hukukta taşıdığı anlam ile iç hukukta kazandığı teknik anlam birbirinden ayrışmaktadır.

Türkiye uygulamasına ilişkin ikinci önemli tartışma, kitlesel akınlara verilen yanıtın büyük ölçüde geçici koruma rejimi üzerinden şekillenmesidir.[147] Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı kitlesel sığınma hareketinin klasik bireysel statü belirleme mekanizmasının ötesinde idari ve siyasal çözümler gerektirdiği, bu nedenle geçici koruma rejiminin merkezi bir araç haline geldiği belirtilebilir.[148] Ancak bu rejimin zamanla uzamasıyla birlikte geçicilik mantığının aşındığı ve mültecilerin uzun süreli belirsizlik içinde bırakıldığı da ifade edilebilir.[149] "geçici" olarak tasarlanan koruma mekanizmasının uzun vadede idari takdire daha bağımlı ve hakların kapsamı bakımından daha be-

[142] Karaçay, "Who is a Refugee", 179-181.

[143] AIDA,"Country Report Türkiye", 25.

[144] OHCHR,"Convention Relating to the Status of Refugees", 3-4.

[145] AIDA,"Country Report Türkiye", 25.

[146] AIDA,"Country Report Türkiye", 28.

[147] Oğuzhan Aslantürk, "Türkiye'ye Yönelik Göç ve İltica Hareketleri: Suriyeliler Örneği".*Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 7/1(2020): 196-198.

[148] Aslantürk, "Suriyeliler Örneği", 196-198.

[149] Aslantürk, "Suriyeliler Örneği", 196-198.

lirsiz bir yapıya dönüşebilir.[150] Bu durum, 1951 Sözleşmesi'nin bireysel ve statü odaklı koruma modelinin kitlesel zorunlu göç bağlamında nasıl dönüştüğünü ve aynı zamanda ne ölçüde zayıflayabildiğini göstermektedir.[151]

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik politikaları siyasal koşullara bağlı koruma anlayışı çerçevesinde değerlendirilmektedir.[152] Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik yaklaşımının sabit ve yeknesak bir normatif modelden çok, ahlaki sorumluluk, dış politika, güvenlik ve kapasite hesapları arasında değişen bir çizgide geliştiği ileri sürülmektedir.[153] Benzer şekilde Türkiye'nin Suriyelilere yönelik iç politika tepkilerinin hukuki çerçeve kadar siyasal ve idari tercihler tarafından da belirlendiğini; bu nedenle koruma rejiminin uygulamada farklı yoğunluklarda ve eşitsiz biçimlerde hissedildiğini göstermektedir.[154] Bu tespitler, 1951 Sözleşmesi'nin temel ilkeleri iç hukuka aktarılmış olsa bile, uygulamanın her zaman aynı ölçüde hak temelli ve öngörülebilir olmadığına işaret etmektedir.[155]

Türkiye uygulamasına ilişkin eleştiriler yalnızca statü rejimiyle sınırlı değildir; geri gönderme yasağı, sınır yönetimi, haklara erişim ve entegrasyon alanlarında da önemli tartışmalar bulunmaktadır.[156] Kayıt, barınma, çalışma, sağlık hizmetlerine erişim ve sınır dışı süreçleri bakımından uygulamada ciddi farklılıklar ve kırılganlık alanları bulunduğu ileri sürülmektedir.[157] AB göç politikalarına ilişkin hak temelli değerlendirmelerde de, dışsallaştırma ve sınır güvenliği mantığının Türkiye gibi transit ve hedef ülke niteliği taşıyan devletler üzerinde yoğun baskı

[150] Ergin ve Kader, "Geçici Olan Nedir?", 95-100.

[151] Ergin ve Kader, "Geçici Olan Nedir?", 93.

[152] Umut Korkut, "Pragmatism, Moral Responsibility or Policy Change: The Syrian Refugee Crisis and Selective Humanitarianism in the Turkish Refugee Regime".*Comparative Migration Studies*, 4/2(2016): 1-20.

[153] Korkut, "Pragmatism", 1-20.

[154] Çetin Çelik ve Holly White, "Forced Migration and Protection: Turkey's Domestic Responses to the Syrian Refugees".*European Rewiew*, 30/3(2022): 353-373.

[155] Korkut, "Pragmatism", 1-20; Çelik ve White, "Forced Migration and Protection", 353-373.

[156] Özer Aslan, "Hak Temelli Perspektiften Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarına İlişkin Bir Değerlendirme".*ktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 29 (2026): 259-275.

[157] AIDA,"Country Report Türkiye", 90-126.

oluşturduğu; bunun da mülteci korumasını giderek daha fazla güvenlik ve yönetim mantığına yaklaştırdığı belirtilmektedir.[158] Bu nedenle Türkiye örneği, 1951 Sözleşmesi'nin yalnızca iç hukuka nasıl aktarıldığını değil; aynı zamanda bölgesel göç siyaseti içinde nasıl dönüştürüldüğünü de göstermektedir.[159]

Bununla birlikte, bütün bu eleştiriler 1951 Sözleşmesi'nin işlevsiz veya tamamen terk edilmesi gereken bir metin olduğu anlamına gelmemektedir.[160] Aksine 1951 Sözleşmesi'nin halen uluslararası mülteci hukukunun temel dayanağı olduğu; asıl sorunun ise metnin tarihsel sınırları, devletlerin daraltıcı uygulamaları ve çağdaş zorunlu göç hareketleri karşısında yorum kapasitesinin sınanması olduğu yönündedir.[161] 1951 Sözleşmesi'ni yeniden düşünmek, onu reddetmekten çok, bireyi merkeze alan ve kalıcı çözümler üretebilen bir çerçeve olarak güncellemek anlamına gelmelidir.[162] Türkiye bakımından ise bu tartışma; coğrafi sınırlamanın kaldırılması, geçici korumanın daha güçlü hukuki güvencelerle yeniden yapılandırılması, uluslararası koruma statüleri arasındaki hak farklılıklarının azaltılması ve geri gönderme yasağının daha etkili uygulanması gibi somut reform başlıklarında yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla 1951 Sözleşmesi'ne yönelik eleştiriler, mülteci hukukunun temel metnini tasfiye etmeye değil; onun koruma kapasitesini günümüz ihtiyaçlarına uygun biçimde güçlendirmeye yönelen yapıcı bir hukuki tartışma olarak anlaşılmalıdır.[163]

SONUÇ

1951 Sözleşmesi, aradan geçen on yıllara rağmen uluslararası mülteci hukukunun temel normatif referans çerçevesi olma niteliğini korumaktadır. 1951 Sözleşmesi, mülteci tanımını belirlemesi, geri gönderme yasağını normatif güvence altına alması ve korumanın sona ermesine ilişkin kuralları sistematik biçimde düzenlemesi bakımından, günümüz-

[158] Aslan, "Hak Temelli", 259-275.

[159] Çelik ve White, "Forced Migration and Protection", 353-373.

[160] Karaçay, "Who is a Refugee", 181-182.

[161] Karaçay, "Who is a Refugee", 181-182; Abuya, Krause ve Mayblin, "The Neglected Colonial", 267.

[162] Karaçay, "Who is a Refugee", 181-182.

[163] Abuya, Krause ve Mayblin, "The Neglected Colonial", 181-182.

de de uluslararası koruma hukukunun omurgasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte makale boyunca incelenen unsurlar göstermektedir ki, 1951 Sözleşmesi yalnızca bir koruma metni değil; aynı zamanda tarihsel bağlamı, siyasal ön kabulleri ve uygulamadaki sınırları nedeniyle eleştirel biçimde yeniden değerlendirilmesi gereken bir belgedir. Bu nedenle 1951 Sözleşmesi'ne ilişkin doğru yaklaşım, onu ne bütünüyle idealize etmek ne de işlevsiz ilan etmek; aksine hem normatif gücünü hem de tarihsel ve güncel sınırlılıklarını birlikte analiz etmektir.

Mülteci tanımı bakımından ulaşılan temel sonuç, 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesinde kurulan klasik çerçevenin halen geçerli olmakla birlikte, çağdaş zorunlu göç olgularını tam anlamıyla kapsamakta zorlandığıdır. "Haklı korku", "zulüm", "belirli bir toplumsal gruba mensubiyet" ve "devlet korumasından yararlanamama" gibi unsurlar, yorum yoluyla genişletilmiş ve çağdaş uygulamaya uyarlanmış olsa da, iklim kaynaklı yerinden edilmeler, yaygın çöküş ortamları ve karma göç hareketleri karşısında bu tanımın sınırlarının giderek daha görünür hale geldiği anlaşılmaktadır. Bu noktada çözüm, mülteci tanımını işlevsiz saymak değil; onu insan hakları hukuku, toplumsal cinsiyet temelli zulüm ve kırılganlık eksenli yorumlarla daha kapsayıcı biçimde uygulamaktır. Türk hukuku bakımından ise coğrafi sınırlama nedeniyle uluslararası hukuktaki mülteci tanımı ile iç hukuktaki teknik statü rejimi arasındaki ayrışma, hem kavramsal hem de uygulamaya dönük en temel sorun alanlarından birini oluşturmaktadır.

Geri gönderme yasağı yönünden değerlendirme yapıldığında, *non-refoulement* ilkesinin bugün artık yalnızca 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesine dayanan dar bir sözleşme yükümlülüğü olmaktan çıktığı; işkence yasağı, yaşam hakkı ve insan onurunu merkeze alan daha geniş bir uluslararası insan hakları normuna dönüştüğü görülmektedir. Bu dönüşüm, geri göndermeme ilkesinin teamül hukuku ve bazı yönleriyle emredici norm niteliği kazandığı yönündeki eğilimleri de güçlendirmiştir. Türk hukukunda YUKK m.4 ile benimsenen geri gönderme yasağı, normatif düzeyde bu gelişmeye paralel bir güvence sağlamaktadır; ancak uygulamada norm ile uygulama arasında mesafenin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye bakımından asıl mesele, ilkenin metin düzeyinde tanınmasından çok, etkili başvuru yolları, bireyselleştirilmiş risk değerlendirmesi ve yargısal denetim yoluyla fiilen güvence altına alınmasıdır.

Mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin *cessation* klozları bakımından ulaşılan sonuç ise, bu hükümlerin koruma rejiminin teknik bir tamamlayıcısı olmakla birlikte, yanlış veya geniş yorumlandığında uluslararası korumanın zayıflatılmasına hizmet edebilecek son derece hassas normlar olduğudur. Özellikle 1C(5) ve 1C(6) bentlerinde düzenlenen "koşulların değişmesi"ne dayalı sona erme halleri, ancak esaslı, kalıcı ve etkili değişimin varlığı halinde ve bireysel değerlendirme yapılarak uygulanmalıdır. Menşei ülkede genel durumun kısmen iyileşmiş görünmesi, tek başına korumanın kaldırılması için yeterli kabul edilmemeli; kişinin önceki zulüm deneyimi, ait olduğu grup ve halen maruz kalabileceği riskler ayrıca incelenmelidir. Türk hukukunda sona erme hükümlerinin 1951 Sözleşmesi ile büyük ölçüde uyumlu biçimde kurgulanmış olması olumlu olmakla birlikte, *cessation* ile iptal/geri alma rejimlerinin ayrımının korunması ve geri gönderme yasağıyla tam uyum içinde uygulanması zorunludur.

Makalenin genel değerlendirmesi bakımından en dikkat çekici sonuç, 1951 Sözleşmesi'nin tarihsel olarak Avrupa-merkezci ve kısmen kolonyal bir çerçeve içinde şekillenmiş olmasının, bugün hala koruma rejiminin yapısal sorunları üzerinde etkili olduğudur. 1951 Sözleşmesi'nin kuruluş mantığında Avrupa dışındaki zorunlu göç deneyimlerinin marjinalleştirilmiş olması, sonraki dönemlerde korumanın küresel eşitsizlikler içinde işlemesine zemin hazırlamıştır. 1951 Sözleşmesi'nin tarihsel sınırlarının bugün devletlerin güvenlik odaklı sınır rejimleri ve seçici koruma pratikleriyle birleşerek yeni dışlama biçimleri oluşturduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye örneği, hem 1951 Sözleşmesi'nin normatif etkisini sürdüren hem de coğrafi sınırlama, geçici koruma ve parçalı statü yapısı nedeniyle bu etkinin özel bir istisna rejimi içinde dönüştüğü önemli bir laboratuvar niteliği taşımaktadır.

Türkiye uygulamasına ilişkin olarak varılan temel sonuç, uluslararası koruma sisteminin tamamen reddedilmediği, aksine 1951 Sözleşmesi'ni iç hukukun temel referanslarından biri olarak kabul edildiği; ancak bunu coğrafi sınırlama, şartlı mültecilik ve geçici koruma gibi özgün araçlarla yeniden yapılandırıldığıdır. Bu yapı kısa vadede idari esneklik sağlasa da, uzun vadede statü güvencesi, eşit haklara erişim, hukuki öngörülebilirlik ve entegrasyon bakımından ciddi sorunlar üretmektedir. Özellikle Suriyeliler örneğinde geçici koruma rejiminin uzun süreli hale gelmesi, "geçicilik" kavramının fiilen kalıcı bir statü ikamesine dönüşebildiğini göstermiştir. Kimlik iptalleri, zorunlu dönüş baskıları, yüksek

deportasyon sayıları ve etkili hukuki başvuru mekanizmalarına erişimdeki güçlükler, Türkiye'de korumanın normatif düzeyi ile fiili durumu arasındaki farkın güncelliğini koruduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede Türkiye bakımından ilk ve en önemli reform önerisi, coğrafi sınırlamanın kaldırılmasıdır. Coğrafi sınırlamanın devamı, mülteci hukukunun evrensellik iddiasıyla bağdaşmadığı gibi, iç hukukta gereksiz statü ayrımları oluşturarak korumanın parçalanmasına da yol açmaktadır. İkinci olarak, geçici koruma ve şartlı mültecilik rejimlerinin uzun süreli hallerde daha güçlü hak garantileriyle desteklenmesi; çalışma, eğitim, sağlık, aile birliği ve uzun süreli ikamet bakımından daha öngörülebilir ve eşitlikçi bir çerçeve kurulması gerekmektedir. Üçüncü olarak, geri gönderme yasağının yalnızca normatif değil, kurumsal ve yargısal düzeyde de etkili biçimde uygulanmasını sağlayacak mekanizmalar güçlendirilmelidir. Son olarak, uluslararası koruma statülerinin sona ermesi veya geri alınması gibi hassas alanlarda, idarenin takdir yetkisini sınırlayan ve bireyselleştirilmiş değerlendirmeyi zorunlu kılan usuli güvencelerin daha açık biçimde işletilmesi gerekir.

Sonuç itibarıyla 1951 Sözleşmesi, bütün tarihsel sınırlarına, eleştirilere ve uygulamadaki aşınmalara rağmen, mülteci hukukunun vazgeçilmez temel metni olmayı sürdürmektedir. Ancak bu temel metnin koruma kapasitesi, yalnızca lafzına sadakatle değil; insan hakları merkezli yorum, eşitlikçi uygulama, etkili yargısal denetim ve güncel zorunlu göç gerçekliklerine duyarlı reformlarla güçlendirilebilir. Türkiye bakımından da asıl mesele, 1951 Sözleşmesi'ne şeklen bağlı kalmak değil; onun koruyucu mantığını coğrafi sınırlama, geçici koruma ve sınır yönetimi pratikleri içinde gerçekten hayata geçirebilmektir. Bu nedenle 1951 Sözleşmesi'nin geleceği, onu aşacak bir alternatifi bulmaktan çok, onun vaat ettiği uluslararası koruma idealini daha tutarlı, daha eşitlikçi ve daha insan odaklı biçimde gerçekleştirebilme kapasitesine bağlı görünmektedir.

YAZAR BEYANI	
Mali Destek/Teşekkür Beyanı	Yazar, herhangi bir teşekkür beyan etmemektedir.
Yazarın Katkısı	Eserin tamamı yazar tarafından kaleme alınmıştır.
Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı	Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı	Gerekmemektedir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Yazar, bu çalışmada hiçbir surette yapay zekâ kullanılmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Abuya, Edwin O., Ulrike Krause ve Lucy Mayblin. "The Neglected Colonial Legacy of the 1951 Refugee Convention".*International Migration*, 59/4 (2021): 265-267.

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093751bm_10.pdf.

AIDA, "Country Report Türkiye", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA-TR_2024update.pdf.

Aslan, Özer."Hak Temelli Perspektiften Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarına İlişkin Bir Değerlendirme".*İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*. 29(2026): 259-275.

Aslantürk, Oğuzhan. "Türkiye'ye Yönelik Göç ve İltica Hareketleri: Suriyeliler Örneği".*Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*. 7/1 (2020): 172-201.

Aydınlı, Ogün Erşan.*Mülteci Statüsünün Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Nedeniyle Tanınması*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.

Aydoğdu, Gamze."Şartlı Mülteci, İkincil Koruma ve Geçici Koruma Statüsündeki Yabancıların Boşanma Davalarında Uygulanacak Hukukun Belirlenmesi".*Sosyal Bilimler Dergisi*. 66(2023): 536-565.

Cwik, Marissa E. "Forced to Flee and Forced to Repatriate? How the Cessation Clause of Article 1C(5) and (6) of the 1951 Refugee Convention Operates in International Law and Practice".*Vanderbilt of Transnational Law*. 44/3(2011): 711-743.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Uluslararası Koruma Sağlanan Yabancılar", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.csgb.gov.tr/uigm/statuler/uluslararasi-koruma-saglanan-yabancilar/.

Çelik, Çetin ve Holly White. "Forced Migration and Protection: Turkey's Domestic Responses to the Syrian Refugees".*European Rewiew*., 30/3 (2022): 353-373.

D'Angelo, Ellen F. "Non-Refoulement: The Search for a Consistent Interpretation of Article 33".*Vanderbilt Journal of Transnational Law*.42/1 (2009): 279-315.

ECHR, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur.

ECRE, "Legal Note on the Cessation of International Protection and Review of Protection Statuses in Europe", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://ecre.org/wp-content/uploads/2021/02/Legal-Note-7-Cessation-February-2021.pdf.

Ergin, Ayşe Dicle ve Yiğit Kader. "Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Rejiminde Geçicilik Unsuru: Geçici Olan Nedir?".*İnsan Hakları Yıllığı*. 42/2(2025): 79-122.

Ergüven, Nasıh Sarp ve Beyza Özturanlı. "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye".*Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 65/4(2013): 1007-1061.

EUAA, "EASO Practical Guide on the Application of Cessation Clauses", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/Practical-guide-cessation-clauses.pdf.

Feller, Erika, Volker Türk ve Frances Nicholson. "Non-refoulement (Article 33 of the 1951 Convention)". içinde *Refugee Protection in International Law*, ed. Erika Feller, Volker Türk ve Frances Nicholson,(Cambridge: Cambridge University Press, 2009): 85-86.

Fitzpatrick, Joan ve Rafael Bonoan. "Cessation of Refugee Protection". içinde *Refugee Protection in International Law*, ed. Erika Feller, Volker Türk ve Franches Nicholson.(Cambridge: Cambridge University Press, 2009): 491-544.

Göç Araştırmaları Derneği, "70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://gocarastirmalaridernegi.org/wp-content/uploads/Cenevre-Sozlesme-70.-Yil.pdf.

Güngördü, İlknur. "Cenevre Sözleşmesi (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme) ve AİHS Kapsamında Geri Göndermeme İlkesi".Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2023.

Gürakar Skribeland, Özlem. "Turkish Council of State's Engagement with International Refugee Law in Cases Involving Non-Europan Refugees".*International Journal of Refugee Law*. 36/4 (2024): 419-437.

Herlambang, Richard ve Zudan Arief Fakrulloh.“Implications of Non-Refoulement for Refugees and Asylum Seekers Suspected of Serious Crimes from an International Law Perspective”.*Greenation International Journal of Law and Social Sciences*. 3/3(2025): 1114-1122.

İneli Ciğer, Meltem.“Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Işığında Terörizm ile İlişkisi Olan Kişilerin Mülteci Statüsünden Hariç Bırakılması”.*İstanbul Hukuk Mecmuası*. 76/2 (2020): 667-690.

İzmir Barosu, “Mülteci Hukuku Rehberi 2020”, (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfdosya/adli-yardim-alaninda-calisan-avukatlar-icin-multeci-hukuku-rehberi20200620184351294.pdf.

Karaçay, Ayşem Biriz. “Who is a Refugee?: A Critical Assessment of the 1951 Geneva Convention”.*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 23(2023): 173-184.

Khaitan Pavitra ve Jvalita Krishan. “The Obligation of Non-Refoulement and Its Erga Omnes Partes Character”.*Harvard International Law Journal Online*.(Erişim Tarihi 07.06.2026), https://journals.law.harvard.edu/ilj/2022/12/the-obligation-of-non-refoulement-and-its-erga-omnes-partes-character/.

Korkut, Umut. “Pragmatism, Moral Responsibility or Policy Change: The Syrian Refugee Crisis and Selective Humanitarianism in the Turkish Refugee Regime”.*Comparative Migration Studies*.4/2 (2016): 1-20.

Krause, Ulrike. “Colonial Roots of the 1951 Refugee Convention and Its Effects on the Global Refugee Regime”.*Journal of International Relations and Development*.24(2021): 599-626.

Menendez, Fernando M. Marino.“Recent Jurisprudence of the United Nations Committee against Torture and the International Protection of Refugees”.*Refugee Survey Quarterly*.34/1 (2015): 61-78.

Milner, David. “Exemption from Cessation of Refugee Status in the Second Sentence of Article 1C(5)/(6) of the 1951 Refugee Convention”.*International Journal of Refugee Law*. 16/1(2004): 91-107.

OHCHR, “Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment”,(Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.ohchr.org/sites/default/files/cat.pdf.

OHCHR, “Convention Relating to the Status of Refugees”, (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-relating-status-refugees.

OHCHR, “The Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law”, (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMigration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf.

O'Sullivan, Maria. "Withdrawing Protection under Article 1C(5) of the 1951 Convention: Lessons from Australia".*International Journal of Refugee Law*. 20/4 (2008): 586-610.

Öztürk, Neva Övünç. "1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme çerçevesinde mülteci statüsünün sona ermesine yönelik ölçütlerin incelenmesi ve Türk Hukuku üzerindeki yansımalarının değerlendirilmesi".*Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 65/2 (2016): 393-448.

Resmi Gazete, "Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukuki Durumuna dair Sözleşmenin onaylanması hakkında Kanun",(Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf.

Resmi Gazete, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm.

Reşber, Kubilay. "Geri Gönderme Yasağı", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://kubilayresber.com/geri-gonderme-yasagi/.

Safi, Sibel. "Mülteci Hukukunda Uluslararası Koruma Dışında Bırakma ve Çocuk Askerler". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 28/1 (2020): 1-36.

Sibel Safi. Mülteci Hukuku. İstanbul: Legal Yayınları, 2023.

Tekin, Gökberk. "The Extent and Content of the Non-Refoulement Principle".*Göç Araştırmaları Dergisi*. 4/2 (2018): 160-188.

UNHCR, "Access to Territory and Non-Refoulement", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/access-territory-and-non-refoulement.

UNHCR, "Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3e637a202.pdf.

UNHCR, "Handbook and Guidelines on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://emergency.unhcr.org/sites/default/files/UNHCR,%20Handbook%20and%20Guidelines%20on%20Procedures%20and%20Criteria%20for%20Determining%20Refugee%20Status%20under%20the%201951%20Convention%20and%20the%201967%20Protocol%20Relating%20to%20the%20Status%20of%20Refugees_0_0_0_0_0_0.pdf.

UNHCR, "Interpreting Article 1 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees", (Erişim Tarihi 07.06.2026), https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2001/29198.

UNHCR, "The 1951 Refugee Convention and 1967 Protocol relating to the Status of Refugees", (Erişim Tarihi 07.06.2026),

https://www.unhcr.org/media/1951-refugee-convention-and-1967-protocol-relating-status-refugees.

Yatani, Vincent Godana, Mohammad Safrin ve Diangsa Wagian, "Exclusion of the principle of non-refoulement in article 33 paragraph 2 of the 1951 refuge convention".*Ex Aequo Et Bono Journal Of Law*, 1/1(2023):53-65.

Yiğit, Sündüs Macit. "1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme Kapsamında Mülteci Kimliğinin Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Nedeniyle Tanınması".*Terazi Hukuk Dergisi*. 221 (2025): 142-160.